

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาหลักธรรมและการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสัมมาทิฐิสูตร” นั้น ผู้ศึกษาได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในสัมมาทิฐิสูตร ๒) เพื่อศึกษาอารมณ์วิปัสสนากรรมฐานในสัมมาทิฐิสูตร ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสัมมาทิฐิสูตร ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าเอกสารจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา และรวมไปถึงหนังสือ เอกสาร ตำรา งานวิทยานิพนธ์ ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้สามารถได้บทสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ เนื้อหาและหลักธรรมในสัมมาทิฐิสูตร

ความหมายของสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบอันเป็นปัญญาที่เห็นถูกต้องตามจริง ขอบเขตของสัมมาทิฐิหมายถึงขอบเขตในระหว่างโลกียสัมมาทิฐิ กับโลกุตตรสัมมาทิฐิ ปัจจัยแห่งการเกิดสัมมาทิฐิ คือ ๑) ปรโตโฆสะ คือ กระตุ้นการเรียนรู้จากภายนอก ๒) โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย การคิดพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน และลึกซึ้งหลักธรรมในสัมมาทิฐิสูตรเป็นภาพิตของพระสารีบุตรที่แสดงความหมายต่าง ๆ คือ อกุศลและกุศล อาหาร สัจจะ ๔ ขรา มรณะ ขาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สฬายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร อวิชชา อาสวะ ประสพการณ์ทางจิต เชื่อว่าเป็นหลักธรรมอันเป็นเหตุที่ซึ่งพระอริยสาวกได้ชื่อว่า มีสัมมาทิฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในธรรมมาสู่สัทธรรม โดยมีทั้งหมด ๑๖ หลักธรรม แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ ๑) สังเขปนัย (ยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงโดยย่อ) ๒) วิตถารนัย (แสดงโดยละเอียด) และจบลงด้วยข้อสรุป

สรุปว่า เนื้อหาและหลักธรรมในสัมมาทิฐิสูตรซึ่งสังเคราะห์รวมลงแล้วเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเรื่องของรูปนามที่เกิดดับตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นเรื่องทุกข์ และความดับทุกข์ โดยทางปฏิบัติถึงความดับทุกข์ด้วยการเจริญมรรคมีองค์ ๘ อันมีสัมมาทิฐิ เป็นต้น

๕.๑.๒ อารมณ์วิปัสสนากรรมฐานในสัมมาทิฐิสูตร

ความหมายของอาธรมณวิปัสสนา คือ อาธรมณที่เป็นเครื่องยึดหน่วงจิตซึ่งเป็นพื้นที่กระทำวิปัสสนา หรืออาธรมณของการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน และต้องกำหนดรู้อยู่ที่ รูปกับนาม ซึ่งสงเคราะห์ย่อมาจากหลักธรรมต่าง ๆ ในสัมมาทิฏฐิสูตรอันมี อกุศลและกุศล อาหาร เป็นต้น บัญญัติ ปรมัตถ์ และการกำหนดปรมัตถ์ คือ บัญญัติเป็นสิ่งที่เราสมมุติตกลงยินยอมกัน ส่วน ปรมัตถ์ คือ สภาวะธรรมอันประเสริฐแท้จริงไม่มีการผันแปรวิปริต คือ ลักษณะอย่างใดก็อย่างนั้น และการกำหนดปรมัตถ์ คือ การกำหนดรูปรูปนามตามความเป็นจริงในขณะปัจจุบัน อินทรีย์ ๕ คือ การกระทำของผู้ใหญ่สามารถควบคุมจิตหรือผู้ที่เป็นใหญ่แก่จิตของตน พละ ๕ คือ กำลังของผู้ปฏิบัติที่อบรมสั่งสมเพื่อขัดข้อธรรมอันเป็นปฏิกัมภ์

๕.๑.๓ แนวทางการเจริญวิปัสสนาในสัมมาทิฏฐิสูตร

พระสารีบุตรได้อธิบายแก่ภิกษุทั้งหลายที่ประมวณไว้ในสัมมาทิฏฐิสูตรโดยท่านได้อธิบายขยายความออกไปกว้างขวาง ตั้งแต่ต้นได้กล่าวเป็นกระชู้ขึ้นว่า “ที่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิด้วยเหตุที่ประการ พระอริยสาวกจึงจะเป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง”

ดังนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายผู้มาจากที่ไกลบอกวัตถุประสงค์เพื่อต้องการที่จะฟังการอธิบายความหมายแห่งภาสิต พระสารีบุตรจึงได้เริ่มอธิบาย ตั้งแต่เรื่องอกุศลและกุศล ตลอดจนรากเหง้า (มูลเหตุ) ทั้งหลายพอสังเขปดังนี้

เรื่องอกุศลและกุศล ที่เรียกว่า มีสัมมาทิฏฐิ เพราะรู้จักอกุศล และมูลเหตุของอกุศล รู้จักกุศล และมูลเหตุของกุศลอันเป็นแนวทางสำหรับการเจริญวิปัสสนาภาวนาด้วยการปฏิบัติอยู่กับอาธรมณปัจจุบันตามความเป็นจริง โดยมองสิ่งทั้งหลายเป็นเพียงกระแสเหตุปัจจัยมิใช่มีตัวตนว่า “เป็นเรา” เป็นต้น โดยประการทั้งปวง เรื่องอาหาร รู้จักเหตุเกิดแห่งอาหาร ความดับแห่งอาหาร และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาหารด้วยการปฏิบัติที่ทุกขณะอาธรมณรู้แจ้งชัดว่า มูลเหตุการเกิดอาหารทั้งปวงมาจากตัณหา จึงดับตัณหาด้วยการเจริญมรรคเริ่มที่สัมมาทิฏฐิ เป็นมรรคแรกตามด้วยสติมา สัมปชาโน และอาตาปี เป็นเพียงกระแสเหตุปัจจัยมิใช่มีตัวตนว่า “เป็นเรา” เจริญทั้งปฏิจกสมุบาท และอริยสัจเรื่องขราและมรณะ รู้จักตั้งแต่ปัจจุบัน ตั้งแต่ชาติ คือความเกิด ใช้โยนิโสมนสิการ พิจารณาให้รู้จักขรา และมรณะที่มีอยู่ในตน และคนอื่นรู้เหตุปัจจัยด้วยวงจรรปฏิจกสมุบาท รู้ทันกระแส ไม่ถูกครอบงำรู้เข้าใจอริยสัจ เมื่อไม่มีชาติคือความเกิด ขรามรณะก็ไม่มี ทุกสิ่งเป็นเพียงกระแสเหตุปัจจัยมิใช่มีตัวตนว่า “เป็นเรา” ด้วยประการทั้งปวง เรื่องชาติ ความเกิดเป็นทุกข์ หมายถึง นามรูปนั้นแหละเป็นทุกข์กำหนดจดจ่อ รู้เท่าทันต่อปัจจุบันขณะหาทางปฏิบัติเพื่อดับชาติ คือ ความเกิดใช้ปัญญา คือ สัมมาทิฏฐิให้รู้เข้าใจจับจุดวังวนลูกโซ่ของสังสารวัฏ ดับชาติด้วยมัชฌิมาปฏิปทา เจริญมรรคให้บริบูรณ์ เจริญวิปัสสนาด้วยกระแสเหตุปัจจัย

สิ่งทั้งหลายมิใช่มีตัวตนว่า “เป็นเรา” โดยประการทั้งปวง เรื่องภพ รู้จักภพ เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ทั้งภพและชาติเห็นได้ในปัจจุบันขณะ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งภพ ด้วยมรรคญาณถ่ายถอนตัณหา และทิวฐิ แม้มันจะเกิดดับด้วยเหตุ และปัจจัยพึงรู้ว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่ด้วยตัวของมันเอง คือไม่มีตัวตนว่า “เป็นเรา” โดยประการทั้งปวง เรื่องอุปาทาน ความยึดมั่น ด้วยกิเลสทั้งหลายด้วยอำนาจความโลภ และทิวฐิอันแรงกล้า ถือผิดและยึดมั่นในตัวตน แท้ที่จริงเป็นเพียงเหตุปัจจัยอาศัยกัน คือ ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ เกิดได้ดับได้ทุกปัจจุบันขณะไม่คงที่บังคับบัญชาไม่ได้เป็นเพียง นามรูป มิใช่ว่า “เป็นเรา” โดยประการทั้งปวง เรื่องตัณหา สิ่งทั้งหลายมีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย เพราะเวทนาเกิด เหตุเกิดตัณหาจึงมี เพราะเวทนาดับ ความดับแห่งตัณหาจึงมีผู้ปฏิบัติพึงเจริญสัมโพชฌงค์ สิ่งเป็นสัมมาทิวฐิจนถึงอริยสัจ ๔ เจริญมรรคเพื่อละตัณหาเสีย และรู้ว่าสิ่งทั้งหลาย คือ กระแสเหตุปัจจัยมิใช่ตัวตนว่า “เป็นเรา” โดยประการทั้งปวง ตัณหาความทะยานอยาก จะลด และหมดไป เรื่องเวทนาเวทนาที่เกิดขึ้น เพราะสัมผัสเป็นเหตุอาศัยวัตถุทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย รู้โดยมโน การปฏิบัติต้องกำหนดรู้ดูความทุกข์ สุขเฉย ๆ ทำสติไม่ขาดตอน และรู้แจ้งจริงปฏิจกสมุปปาท เช่นเพราะผัสสะเกิด เหตุเกิดแห่งเวทนาจึงมี เพราะผัสสะดับ ความดับแห่งเวทนาจึงมี เจริญมรรคมืองค์ ๘ โดยมีสัมมาทิวฐิเป็นมรรคแรก เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานสืบไป เรื่องผัสสะ ขณะปฏิบัติการกระทบกันในอายตนะ ๖ อย่างเช่น ตากระทบรูปารมณฺ์ เกิดรู้ขึ้นที่ใจนั้น (จักขุสัมผัส) การเจริญวิปัสสนาต้องกำหนดให้ตรงปัจจุบัน ให้ตรงปรมาตฺถ์ เนื่องจากนามรูปมันเกิดดับไว้มาก เรียกว่า สันสติ คือความสืบทอดเร็วด้วยเหตุปัจจัยแห่งปฏิจกสมุปปาท เพราะอายตนะ ๖ เกิด เหตุเกิดแห่งผัสสะจึงมี เพราะอายตนะ ๖ ด้วย ความดับแห่งผัสสะจึงมี โน้มเข้าเจริญมรรคทั้ง ๘ ประการ ด้วยสัมมาทิวฐิเป็นตัวนำจนมรรคญาณปรากฏประหารกิเลส ที่มากระทบให้ดับไป เรื่องอายตนะ เพราะนามรูปเกิด เหตุเกิดแห่งอายตนะ ๖ จึงมี เพราะนามรูปดับ ความดับแห่งอายตนะ ๖ จึงมี การเจริญวิปัสสนาใช้การสำรวมอินทริย์ คือมีสติโดยเฉพาะสติปัญญา ๔ เพื่อไม่ให้ตัณหาบ้าง โลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง เข้าครอบงำจิตได้ด้วยการไม่ละปัจจุบัน และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอายตนะคือ มรรคมืองค์ ๘ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ได้จึงชื่อว่ามีสัมมาทิวฐิ เรื่องนามรูป สัมมาทิวฐิก็คือ การรู้จักนามรูป เพราะวิญญานเกิด เหตุนามรูปจึงมี เพราะวิญญานดับ ความดับแห่งนามรูปจึงมี รู้จริงตามความเป็นจริงขณะนามรูปเกิดดับต้องพยายามเจริญสติระลึกรู้ให้ตรงปรมาตฺถ์ก็จะรู้แจ้งในปฏิจกสมุปปาท รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ตามสมควรแก่การปฏิบัติ นั้น ๆ เรื่องวิญญาน รู้ชัดในวิญญาน เหตุเกิดแห่งวิญญาน รู้ความดับแห่งวิญญาน และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาน ความรู้สึกนึกคิด เอาจิตผู้รู้ไปรู้นามรูป ดูอาการของใจอย่างเช่นสงบ ไม่สงบ พุ้งซ่าน ราคาญใจ เป็นต้น ส่วนรูปก็สังเกตดูความตึง ความหย่อน เย็น ร้อน อ่อน แข็ง เป็นต้น เพราะสังขารเกิด เหตุเกิด

แห่งวิญญานจึงมี เพราะสังขารดับ ความดับแห่งวิญญานจึงมี ตามเหตุปัจจัยในปัจจุสมุปบาท ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาน ได้แก่การเจริญมรรคมีองค์ ๘ นี้ชื่อว่า มีสัมมาทิฐิ เรื่องสังขารการปรุงแต่งทั้งหลายอยู่ในวงวนของความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงเป็นสังขตลักษณะ มีความเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมดา เอาสติจับจะเห็นการขาดตอน ความเด่นชัดของความเกิดดับจะปรากฏเกิดความรูสึกว่าสังขารทั้งหลาย ล้วนไม่เที่ยงจริง ๆ ตามที่ปฏิบัติเห็น เพราะอวิชชาเกิด เหตุเกิดแห่งสังขารจึงมี เพราะอวิชชาดับ ความดับแห่งสังขารจึงมี อาศัยปัจจัยซึ่งต่อกันเป็นลูกโซ่แห่งปัจจุสมุปบาท ไม่สิ้นสุด ถ้าไม่ตัดวงจรของมัน ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับของสังขาร คือมรรคมีองค์ ๘ ชื่อ สัมมาทิฐิ เรื่องอวิชชา ต้นเหตุแห่งกิเลสและกองทุกข์ ต้องทำอริยสัจ ๔ ให้แจ้งถึงจะเป็นสัมมาทิฐิวิปัสสนาเป็นเบื้องต้นของการปล่อยวางทุกข์ ในวงจรปัจจุสมุปบาท เวียนต่อกันไม่รู้จบถ้ายังไม่ทำวิชชาให้เกิด เพราะอาสวะเกิดเหตุเกิดแห่งอวิชชาจึงมี เพราะอาสวะดับ ความดับแห่งอาสวะจึงมี ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอวิชชา คือมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่ามีสัมมาทิฐิ เรื่องอาสวะ เพราะอวิชชาเกิด เหตุเกิดแห่งอาสวะจึงมี เพราะอวิชชาดับความดับแห่งอาสวะจึงมีอาสวะกับอวิชชาเป็นเหตุปัจจัยของกัน และกันด้วยปัจจุสมุปบาท ทำความรู้จักอริยสัจ ๔ ปฏิบัติกำหนดพิจารณาว่า สิ่งที่ตาเห็น หูได้ยิน เป็นต้น เหล่านั้น เป็นตัวทุกข์ ตั้งอยู่ในกฎไตรลักษณ์ ซึ่งมีมรรคมีองค์ ๘ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาสวะ ชื่อว่า สัมมาทิฐิ

สรุปว่า การแสดงข้อสัมมาทิฐิซึ่งพระสารีบุตรได้อธิบายมาโดยลำดับตั้งแต่ต้นจนจบทั้ง ๑๖ วาระ โดยอธิบายตามหลักอริยสัจ ทั้ง ๔ ทำให้ผู้รู้เข้าใจในเรื่องทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคเกี่ยวกับอกุศลและกุศล เป็นต้น ทุกหลักธรรม ในสัมมาทิฐิต้องมีอริยสัจทำหน้าที่ปฏิบัติต่อทุกข์เรียกว่ากิจในอริยสัจ เป็นปริยญา และปัจจุสมุปบาทนั้น มักพาคนเราให้หมุนไป ตัวอย่างเช่น จักขุประสาทกับรูปารมณฺ์ กระทบกันจึงเกิดจักขุวิญญานขึ้น รูปที่เป็นสีต่าง ๆ เมื่อกระทบกันแล้วมันเกิดอาการเห็นรูปขึ้นมา คือ จักขุวิญญาน จิตเมื่อเกิดอาการเห็นรูปแล้ว รู้สึกชอบใจบ้าง ไม่ชอบใจบ้าง หรือยินดีบ้าง ไม่ยินดีบ้าง เมื่อเป็นดังนี้เชื่อว่า ปัจจุสมุปบาทพาหมุนไปแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสสอน ให้ตัดปัจจุสมุปบาทเสียให้ขาด อย่าปล่อยให้มันหมุนไปตามอำนาจ เหตุที่อาศัยปัจจัยให้เกิดดับเป็นไปอย่างนี้ ให้รู้จักเข้าใจสภาพของมันชื่อว่า สัมมาทิฐิ มีปัจจุสมุปบาทเป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีทำหน้าที่พิจารณา มรรค ผล นิพพาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำข้อมูลไปใช้

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาหลักธรรมและการเจริญวิปัสสนาภาวนา ในสัมมาทิฐิสูตรที่มุ่งเน้นการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งเป็นการรวบรวม และเรียบเรียงจากคัมภีร์หรือตำราวิชาการ

เท่านั้น ควรอย่างยิ่งที่ผู้สนใจจะนำเอาหลักสัมมาทิฐิมาเป็นหลักการสำหรับพัฒนา ทั้งในการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องในการเจริญวิปัสสนาภาวนา จนกระทั่งบรรลุถึงมรรค ผล นิพพาน เป็นที่สุด ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ตั้งประเด็นข้อเสนอแนะในการนำข้อมูลไปใช้ ดังนี้

๑. ควรศึกษาวิเคราะห์ค้นหาหลักธรรมในการปฏิบัติวิปัสสนาในหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสัมมาทิฐิสูตร ในพระไตรปิฎกที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อว่า ข้อมูลตรงกันหรือแตกต่างกันในด้านใด เพื่อจะได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านพระไตรปิฎกให้เป็นผู้สำรวจตรวจสอบ และแก้ไข และเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าต่อไป ที่ทางสถาบันศาสนาควรตระหนัก และนำมาประยุกต์ใช้

๒. ควรศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักธรรมในสัมมาทิฐิสูตร และเปรียบเทียบกับ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งอยู่ในหมวดอื่น ๆ ที่ผู้ศึกษาไม่ได้นำมาวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะสงฆ์ไทย ควรศึกษา และทำเป็นหลักสูตรสอนพระนวกะในระยะสั้นเพื่อสะดวกแก่การศึกษา ของพระนวกะต่อความสับสนคลั่งคลุ้งต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นแก่การประพฤติพรหมจรรย์ สำหรับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๓. ควรศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสัมมาทิฐิสูตร ให้เกิดความลึกซึ้ง และเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแทงตลอด ตามหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกให้ดียิ่งขึ้นไป เป็นการสนับสนุนการเรียนการสอนพระไตรปิฎกด้วย

ทั้งนี้สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไป

หากมีการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ “สัมมาทิฐิ” จึงเป็นเรื่องที่ควรศึกษาในเชิงสัมพันธ์ หรือเกี่ยวข้องกับแนวการปฏิบัติอื่น ๆ ต่อไปนี้

- ๑) ศึกษาสัมมาทิฐิกับศรัทธาในการเจริญวิปัสสนาภาวนา
- ๒) ศึกษาสัมมาทิฐิกับธาตุ ๑๘ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา
- ๓) ศึกษาสัมมาทิฐิกับเวทนาในการเจริญวิปัสสนา